

НАРЪЧНИК ЗА ЧИТАЛИЦА

**Силата на азората:
от граждански дискусии
към успешни граждански инициативи**

Силата на агората:
от граждански дискусии
към успешни граждански инициативи

НАРЪЧНИК ЗА ЧИТАЛИЦА

Този Наръчник е разработен в рамките на проект „Активни граждански общности чрез читалищата в България“ и е осъществен от Платформа АГОРА с финансовата и партньорска подкрепа от Фондация „Америка за България“. Моделът, описан в него, е в резултат на опита и съвместните усилия на екипа на Платформа АГОРА – Емилия Лисичкова, Божидара Илиева, Даниела Димитрова, Камелия Чолакова и Георги Петров. Представянето му в настоящия наръчник е заслуга на Юрий Вълковски.

Наръчникът е базиран и на опита на читалищата „Св.св. Кирил и Методий“, гр. Тополовград, „х. Ненчо Д. Палавеев“, гр. Копривщица, „Напредък 1871“, гр. Никопол, „Светлина“, гр. Червен бряг, „Светлина“, с. Момчиловци (община Смолян) и „Любен Каравелов“, с. Куртово Конаре (община Стамболийски), които предоставиха подробна информация за своите успехи и за трудностите, които са срещнали.

При написването на Наръчника са ползвани текстове от учебтелни материали, доклади и анализи на Платформа АГОРА.

AMERICA FOR BULGARIA
FOUNDATION
Фондация Америка за България

Издаден от Платформа АГОРА и финансиран от Фондация „Америка за България“
по проект „Активни граждански общности чрез читалищата в България“

Внастоящия наръчник е събран опита на екипа на Платформа АГОРА от разработването и прилагането на един модел, който дава на читалището характеристиката „гражданско“. Ние го наричаме моделът „гражданска агора“.

Моделът, описан тук, обхваща един цялостен процес на гражданско участие, в центъра на който е читалището. Той започва със засиления интерес към проблемите и потребностите на хората в общността, преминава през търсенето на техните решения в граждански дискусии и води до конкретни резултати и ползи, постигнати със средствата и усилията на самите граждани. Прилагането на този модел със сигурност ще направи живота на част от общността малко по-добър, ще даде усещането на гражданина за значимост и самочувствие, че нещо зависи от него, ще засили лидерските позиции на читалището в светлината на нова обществена оценка и признание.

Убедени сме, че този подход отваря пред гражданското читалище нови перспективи, отговорности и ресурси. Убедени сме също така, че е важно това, което едно читалище прави, да е минало през обществения дебат, да е получило съгласието на хората, да е станало част от техните проблеми, желания, очаквания. Така то може да разчита на обществена подкрепа във всичко което прави, на енергията, ресурса и доверието на гражданина. Така то може да стане фактор в местното развитие.

Този модел може да се използва самостоятелно или наред с други познати граждански инструменти. Ако не го намирате за подходящ – не го използвайте. Намерете друг! Важното е да мислите за читалището, като за мястото на гражданите. Като за средището на духа и гражданската енергия, която може да прави промяната и да кара хората да се чувстват по-добре със себе си, с другите, с обществото в което живеят.

Емилия Лисичкова
Председател Платформа АГОРА

Съдържание

Въведение	5
За кого е предназначен този Наръчник?	5
Какъв е смисълът от този Наръчник?	5
Как работи Наръчникът?	6
1. Защо?	7
1.1. Защо читалищата да участват активно в живота на общността?	7
1.2. Защо участие?	10
2. От граждански дискусии към успешни граждански инициативи	11
2.1. Схема на процеса стъпка по стъпка	11
2.2. Стъпка 1-ва: Проучване на местните нужди и проблеми.	12
2.3. Стъпка 2-ра: Идентифициране на местните лидери	15
2.4. Стъпка 3-та: Обсъждане на местни проблеми	19
2.5. Стъпка 4-та: Конструирание и работа на гражданския екип	25
2.6. Стъпка 5-та: Обсъждане на решения на проблема	29
2.7. Стъпка 6-та: Реализиране на местна гражданска инициатива	31
2.8. Стъпка 7-ма: Анализ на постигнатите резултати. Гражданската дискусия като част от дейността на читалището	35
3. Насоки и инструменти	41
3.1. Методи за проучване на местните проблеми и нужди	41
3.2. Набиране на средства от местната общност	44

Въведение

За кого е предназначен този Наръчник?

Наръчникът „Силата на агората: от граждански дискусии към успешни граждански инициативи“ е предназначен за читалищата. Но не за всички, а за тези:

- които търсят предизвикателствата на промяната;
- които са обърнати към потребностите на хората и са чувствителни към промените в общността ;
- които не се страхуват да експериментират и да поемат отговорност;
- които искат да работят още по-добре с гражданите, с местната власт и местния бизнес,
- които искат да бъдат лидери.

Насоките и препоръките в Наръчника могат да бъдат използвани и от други неправителствени организации на местно ниво, но истината е, че читалищата в най-голяма степен притежават необходимите обществени ресурси и предишен опит с различни социални групи, за да реализират описания процес на въвличане на гражданите в решаването на конкретни местни проблеми.

Какъв е смисълът от този Наръчник?

Целта на Наръчника е да даде на читалищата ясен и лесен за употреба модел за стимулиране на гражданското участие за решаване на конкретни местни проблеми. Читалищата, които ползват Наръчника могат да се научат как да превърнат активните граждани в двигател на промяната в собственото си село, квартал или град.

За тази цел читалищата ще открият в Наръчника подробно описан, стъпка по стъпка, цялостен процес за привличане на гражданите, за постигането на съгласие между тях и за разработването на практически инициативи за решаване на проблемите, които самите граждани намират за важни.

Нещо повече, Наръчникът ще даде увереност на читалищата, че те разполагат с уникални сили и възможности, които са призвани да използват за благото и развитието на своите населени места.

Как работи Наръчникът?

Наръчникът е разделен на три части.

В първата част са потърсени отговорите на два ключови въпроса „Защо?“ – „Защо читалищата да участват активно в живота на общността?“ и „Защо гражданско участие?“.

Във втората част е описан стъпка по стъпка процесът на активизиране на гражданите – от идентифицирането на местните лидери и организирането на граждански дискусии до реализирането на успешни местни инициативи.

Третата част е „кутията с инструменти“ – набор от насоки, модели и съвети, които да подпомагат и улесняват този процес.

В допълнение към отделните раздели има приложени примери и коментари от вече реализираните граждански инициативи в Копривщица, с. Куртово Конаре, с. Момчиловци, Никопол, Тополовград и Червен Бряг*.

Структурата на Наръчника е отворена, което позволява той да бъде четен на части, отзад-напред, или по всеки друг начин, който е удобен за вас. Все пак, имайте предвид, че стъпките описани във втората част на Наръчника са взаимосвързани и предполагат да бъдат реализирани в своята последователност.

* Посочените читалища са преминали през описания процес при изпълнението на проект „Активни граждански общности чрез читалищата в България“

1. Защо?

1.1. Защо читалищата да участват активно в живота на общността?

Първите читалища са основани десетилетия преди създаването на модерната българска държава. Започват със събирането на книги и с вярата си в четенето и образованието, но впоследствие развиват множество други социални и културни дейности, които са полезни и интересни за цялата общност. Читалищата са най-впечатляващият български пример за гражданска активност и местна солидарност.

И в днешно време читалищата могат да бъдат нещо повече от местните културни институции. Те са създадени от и за местната общност. Това ги прави уникални спрямо всички останали държавни и не-

правителствени структури.

Читалището черпи силата си от връзката с общността и не е случайно, че успешните читалища са тези, чиито врати са винаги отворени, тези, които са обърнати с лице към интересите и проблемите не само на своите членове, но и на всички граждани.

От друга страна, читалищата, които се самозатварят и изолират от актуалните проблеми и интереси на хората в общност-

„Отношението към предишните ни проекти беше различно. Хората не се задълбочаваха и много бързо забравяха.

Сега хората подкрепиха идеята и участваха в изпълнението ѝ. А на собственото няма да търсиш кукура...“

(Копривщица)

та рискуват да загубят обществената подкрепа, която е техния основен капитал.

Има и още по-голямо предизвикателство и то идва, когато читалищата се опитат не просто да са отворени към местните теми и проблеми, но и активно да въвличат гражданите в решаването им.

Защо читалищата да се ангажират с граждански инициативи, които на пръв поглед може и да не са част от основната им дейност?

Защо твърдим, че именно читалищата са способни да стимулират гражданите да решават проблемите на общността?

По-горе посочихме два от отговорите на тези въпроси:

■ Защото по идея самите читалища са създадени като местна инициатива „от

долу“ и по природа са призвани да служат на местните си общности. Това възвръща автентичното им гражданско съдържание.

■ Защото работата в тясна връзка с гражданите прави читалищата по-силни и по-устойчиви, тоест това е от полза за самите тях.

Нека да добавим и още няколко аргумента относно специфичните възможности и отговорности на читалищата:

■ Читалищата имат изградени връзки и взаимоотношения с различни групи граждани и институции,

„Ние имаме над 100 члена и освен това не сме профилирани, работим с всички. Съветът по туризъм работи само с хотелите. Училищното настоятелство – само за училището. А при нас хората идват и споделят своите идеи. Читалището е средищен център.“

(Копривщица)

„Пенсионерите не искат да ходят в пенсионерския клуб, защото там се събират само възрастни хора. А читалището събира много хора от различни възрасти.“

(Червен бряг)

местните медии, общината и местния бизнес. Нещо повече, читалищната дейност има много широк профил без да се ограничава до една или друга част от населението на селото или града.

■ Читалищата имат силен позитивен образ. Те не просто контактуват с различни лица, организации и институции, но и се ползват от тяхното доверие. Всъщност доверието и уважението към читалищата е най-големия

им ресурс.

- Читалищата са уникални средища на гражданите, което ги предразполага да говорят свободно, ангажирано и същевременно – неполитизирано. Читалището е неутрална територия, която дава уют и усещане за защитено пространство – място, където хората могат да празнуват и да се забавляват, но също така да участват в обществени дискусии на равна нога с представителите на местните власти и местния бизнес.

„Хората говориха свободно. Хора от различни партии, но забравиха за това. Имаше оживени дискусии, но много рядко минаваха границата на добрия тон. Сякаш като влезнеш в читалището ставаш друг.“

(Червен бряг)

- Читалищата имат огромен опит в работата със самодейци и доброволци, тоест с хора, които са събрани от общи ценности, от обща визия, от желанието си да направят нещо за другите, а не събрани от частния си интерес. Читалищата лесно надграждат над този опит и съумяват да ангажират различни групи граждани в обществени дела.

1.2. Защо участие?

Много е важно принципът на участие на гражданите да бъде съблюдаван. Той гарантира демократичността на промените, прозрачността на управлението и гражданската отговорност спрямо взетите решения и тяхното изпълнение. Самото гражданско участие може да се разглежда като процес, който минава през различни нива – обсъждане, извеждане и решаване на местни проблеми, но и при въздействие върху формирането на определени политики на местно, национално, а дори и на европейско ниво.

Къде е мястото на читалището?

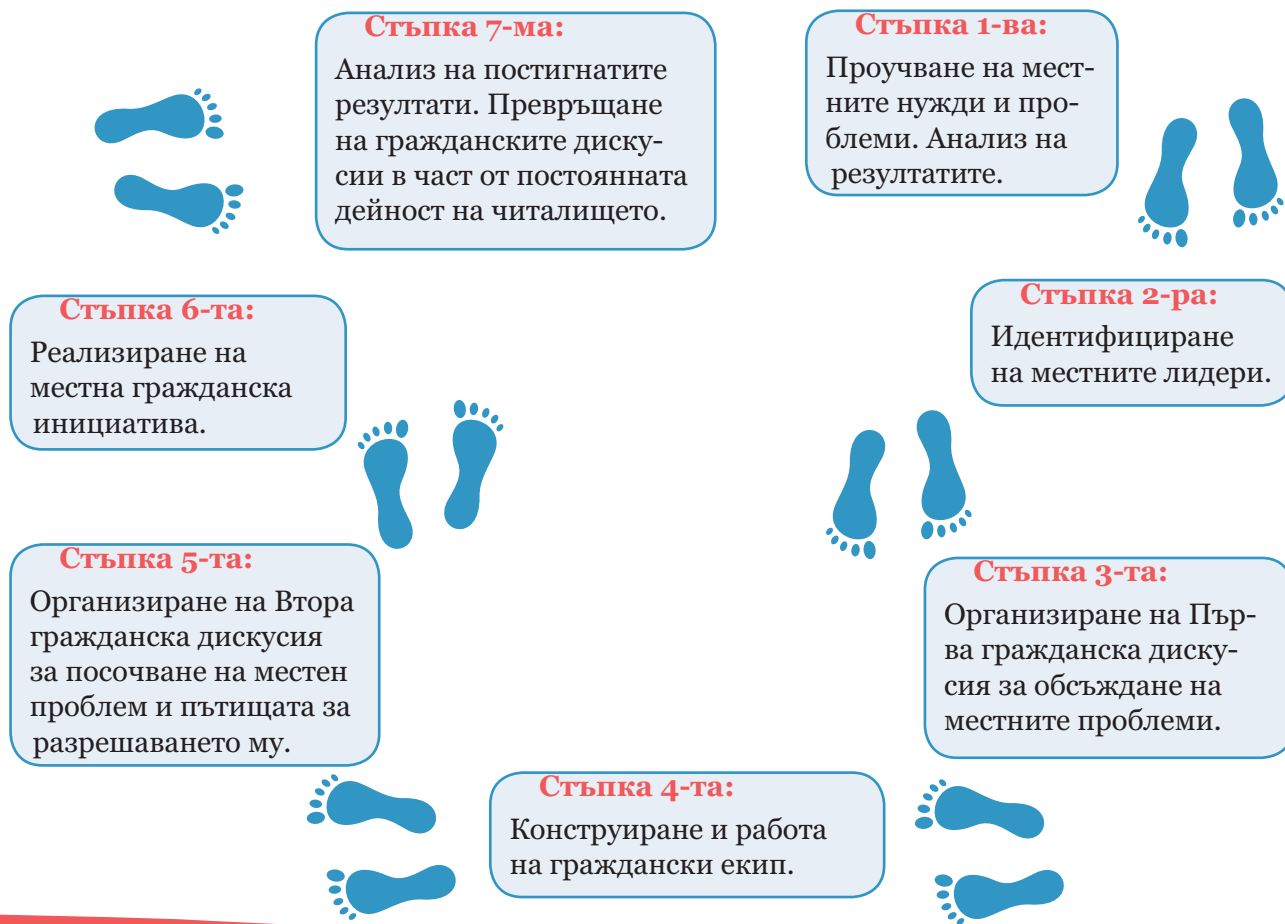
Средищното място на читалището му отрежда ролята на посредник между гражданите с тяхната активна позиция и институциите. Това по естествен път създава предпоставки читалището да участва в процеса на гражданско участие, постепенно преминавайки през различните негови етапи. Началото на процеса е в обсъждането на проблемите в общността. Следва участие в решаването им. Това е етапът, на който читалището провокира гражданската енергия, събира човешкия ресурс и носи отговорност спрямо доверието на тези, които са застанали зад определената кауза. Това е моментът, в който читалището застава в позицията на лидер в общността. От тази позиция то може естествено да преминава и в следващите нива на участие.

В работата си по проекта „Активни граждански общности чрез читалищата в България“ някои от читалищата откриха, че активното въвличане на гражданите е гаранция за техния много по-голям и по-дълготраен интерес към съответния проект или инициатива. Нещо повече, гражданите, които са участвали в разработването на проекта, го възприемат като собствен – нещо, което ценят и подкрепят много повече.

В следващите страници ще фокусираме вниманието си върху етапа на участие в обсъждането и решаване на местни проблеми със съдействието на читалището. Този етап е най-близък до природата на читалището и формира гражданския му образ.

2. От граждански дискусии към успешни граждански инициативи

2.1. Схема на процеса стъпка по стъпка

2.2. Стъпка 1-ва:

Проучване на местните нужди и проблеми

Първите две стъпки могат да се прилагат там, където в общността гражданският процес все още не е започнал. Целта им е да се направи „карта“ на самата общност и да бъдат изведени проблемните ѝ сфери от гледната точка на гражданите. Тези стъпки се прилагат еднократно или на определен интервал от време, в зависимост от промените в средата. След тях процесът може да върви по спирала, възпроизвеждайки се на етапа на гражданските дискусии. Веднъж стартирал, процесът може да включва различни проблеми, идентифицирани още в началната му фаза. В зависимост от конкретната ситуация стъпки 1 и 2 могат да сменят последователността си. В единия случай проучването ще ви насочи към заинтересованите страни и от тях ще определите лидерите, с които ще се свържете по-нататък. В другия случай определянето и свързването с ключовите личности в общността може да ги въвлече активно в процеса на проучване на нуждите сред различни групи.

Защо е необходимо да проучваме местните нужди и проблеми?

Проучването на местните нужди и проблеми е ключов фактор за успеха на целия граждански процес. Когато живеем в едно населено място си мислим, че познаваме всичките му проблеми и че без специални допитвания можем да определим какви са нуждите и как трябва да се действа. Или че общината това вече го е направила.

„Изникнаха теми, за които въобще не сме се сезцали!“

(Копривщица)

„Ние научихме за нови проблеми.“

(Червен бряг)

В действителност всеки един от нас е ограничен от собствената си гледна точка и от гледната точка на своята група. Много често, например, сме слепи за проблемите на хората с увреждания, защото не можем да се поставим на тяхно място и защото никога не сме имали подобни проблеми в придвижването или в разчитането на надписи и т.н.

Ако искаме да започнем процес, в който да привлечем макси-

мално количество граждани от разнообразни социални групи, трябва да огледаме различни проблеми и да се опитаме да излезем от рамките на собствената си гледна точка. Проучванията са най-добрият инструмент за това.

Опитът на читалищата, вече провеждали такива проучвания показва, че те винаги дават повече информация, отколкото сме очаквали и че често очертават проблеми, за които екипът на читалището дори не е предполагал.

Кои са най-подходящите методи за проучване на местните нужди и проблеми?

Три са най-разпространените методи за проучване на общественото мнение:

- Анкети (въпросници),
- Фокус-групи и
- Индивидуални интервюта.

Важно е да знаете, че всеки един от тези методи има своите плюсове и минуси, а най-добре е когато те бъдат прилагани в комплект.

В крайна сметка ще откриете, че всеки един от методите на проучване ви дава различна перспектива върху актуалните теми на общността. Освен това ще откриете, че някои хора са по-предразположени да участват в групови дискусии, докато други предпочитат индивидуалния разговор, а трети – да попълнят самостоятелно анкетата.

Проучването може да се направи или сред цялата общност, ако населеното място е по-малко, или сред предварително определени групи, засегнати от актуална към мо-

Читалището в Червен бряг определя 3 основни целеви групи, чиито проблеми иска да проучи – ученици и младежи, възрастни хора и хора с увреждания.

Сформират се три изследователски групи, всяка от които включва представители на съответната целева група. С тяхна помощ са разпространени и попълнени над 300 анкети за проучване на нуждите и проблемите.

Самите анкетъори са от съответната целева група, тоест, при младежите отиват младежи, при хората с увреждания анкетъорът също има такъв проблем и т.н.

Въз основа на резултатите от анкетите се провеждат три фокус групи за всяка от целевите групи, а накрая общата картина е допълнена чрез няколко индивидуални интервюта за всяка от трите групи.

мента промяна в средата.

Подробна информация и насоки за разработването на анкети, провеждането на фокус групи и интервюта може да намерите в **раздел 3.1** „Методи за проучване на местните проблеми и нужди“.

Защо е важно да подготвим и разпространим обобщаващ доклад от проучванията?

Изследванията на общественото мнение изискват значителни усилия, ангажимент на много хора и много отделено време. Затова е важно те да не се превърнат в безцелно упражнение, а да имат конкретни резултати – видими както за вас, така и за хората, които са участвали в проучванията.

Преди да пристъпите към стъпка 3-та *Обсъждане на местни проблеми*, ви препоръчваме да подготвите обобщаващ доклад от проучванията, където да систематизирате всички изведени проблеми на различни групи в общността, направените предложения за решаване на проблемите и всяка друга информация, която се е появила в рамките на изследванията.

В доклада може да се посочи броя на хората, които са интервюирани, както и други техни характеристики – пол, възраст, принадлежност към социални, професионални или етнически групи – тоест всяка информация, която би могла да покаже обхвата на проучванията.

Погрижете се докладът да достигне до всички страни, включително до тези, които са участвали в проучванията. Така вие не просто ще ги информирате, но ще предизвикате нов обществен интерес и ще демонстрирате уважение към хората, които са отделели от времето си, за да разговарят с вас.

Проучването на местните нужди не е задължително да се случи във вида, описан по-горе. Проблемите и нуждите могат да бъдат изведени и по време на самата гражданска дискусия. Начинът определяте вие!

2.3. Стъпка 2-ра: Идентифициране на местните лидери

Как да започнем процеса на активизиране на гражданите и решаване на конкретни местни проблеми?

Втората стъпка започва с отварянето към гражданите. Казано по друг начин, втората стъпка е да потърсите вашите основни съюзници и спътници извън читалището по трудния път, които ви предстои да поемете.

Защо е необходимо да търсим подкрепата на местните лидери?

Местните лидери са важни, защото те са вход към различни общности и групи – социални, професионални, етнически, възрастови и т.н. Местните лидери могат да бъдат водачи и „преводачи“, да ви ориентират в интересите и нуждите на разнообразни заинтересовани страни.

Кои са местните лидери и как да ги открием?

Лидерството не е административна характеристика. Лидерите са хора, които имат влияние, но не по силата на позицията, която заемат, а по силата на личните си качества.

В повечето случаи читалището познава достатъчно добре местната си общност и активните граждани. Затова за него не е проблем да определи местните лидери. С тази задача успешно могат да се ангажират членовете на Настоятелството, имайки предвид, че:

- Местните лидери са хора с обществен престиж и

влияние в общността;

- Те са политически неангажирани личности;
- Те не са директни представители на местната власт – кметове, заместник кметове, председатели на общинския съвет и т.н.;
- Те имат предишен опит в обществена работа;

Читалището е онзи общностен център, който формално и неформално общува с представители на всички социални групи в общността. То притежава чувствителността на малко институции и организации, защото на негова територия хората общуват с познанието, изкуството, творчеството, изкушенията и страстите си. Това е общодостъпното място, в което хората намират среда за споделяне и съпричастност, което дава възможност на читалищните хора да развият способността си за разбиране на индивидуалните, групови и общностни потребности, проблеми и желания. Читалището има шанса не само да идентифицира неформалните лидери на основните общностни групи, но и да създава естествени връзки с тях.

Даниела Димитрова

Моля, имайте предвид, че това са само ориентировъчни насоки! Вие имате свободата да определите свои собствени критерии, по които да откриете и изберете местните лидери, с които ще работите!

- Готови са да поемат дългосрочен ангажимент за участие в целия процес по активизиране на гражданите и решаване на проблемите не само на групата, която представляват.

Местните лидери са формални или неформални представители на различни общности, организации или институции. Те могат да улеснят достъпа до различните групи от населението.

За да направите карта на общността е добре да започнете с описание на местните групи и техните лидери. Това са бъдещите участници в гражданските дискусии и от тях зависи до голяма степен успеха на целия процес.

Ето един пример подготвен от читалището в Тополовград!

Моля, ползвайте този списък само като ориентир. Той не изчерпва всички местни групи, организации и институции във ВАШАТА общност.

1. Представители на местната власт

1.1. Кмет

1.2. Заместник кмет

1.3. Секретар

1.4. Общински съвет

1.5. Директори дирекции в общинска администрация

1.6. Началник отдели в общинска администрация

2. Директори на училища

3. Директор ОДЗ

4. Учители

5. Училищни настоятелства

6. Ученици

7. Болница

8. Поликлиника – лекари, сестри, стоматолози

9. Аптекари

10. РПУ

11. Противопожарна служба

12. ХЕИ

13. РИОКОЗ

14. Адвокати

15. Съд

16. Прокуратура

17. Бюро по труда

18. Социални грижи

19. Център за рехабилитация

20. Безработни – различни възрасти

21. Дружество на инвалидите

22. Дружество на незрящите

23. Пенсионерски клуб

24. Поземлена комисия

25. Земеделски производители – растениевъди, лозари

26. Животновъди, млекопроизводители и млекопреработватели

27. Горско стопанство

28. Ловно сдружение

29. Потребителна кооперация

30. ЕТ „Баев“

31. Бензиностанции

32. Транспортни фирми

33. Пътно управление

34. Бизнес център

35. Банкери

36. Търговци на едро и дребно

37. Хотелиери и ресторанти

38. Застрахователи

39. Пощи

40. БТК

41. Електроразпределение

42. „В и К“ ЕООД

43. Архитекта на общината

44. Производители на закуски и хляб, мелницата

45. Шивашки предприятия

46. Строителни фирми

47. Занаятчий

48. Работещи извън Тополовград – ТЕЦ, рудници, училища

49. Работещи в Тополовград от други селища

50. Настоятелство на читалището

51. Самодейци

52. Родители на децата - самодейци

53. Ръководители на състави

54. Художници

55. Дружество за защита на птиците

56. Църковно представителство

57. Младежката организация

58. Студенти

59. Роми

60. Спортни деятели

61. Писатели

63. Общественици

64. Медии

65. Кметове на населените места в община Тополовград

Какво да правим, след като определим значимите местни групи и лидерите в общността?

Вече е направена втората стъпка – определен е широк спектър от местни групи и са идентифицирани лидерите в общността.

Предстои среща с тях за да ги привлечете за обща работа. Необходимо е ясно да обясните, че тяхното присъствие е необходимо заради авторитета, който имат, знанията, които носят и възможността да участват в гражданската дискусия, заставайки зад интересите на групата, която представляват. Ролята на читалището е добре да бъде представена като ролята на домакин и посредник.

След проведените срещи част от лидерите ще откликнат на поканата ви и ще се присъединят към инициативата. Оформената група от 8-10 човека, включваща част от екипа на читалището и част от местните лидери, ще бъде ядрото на бъдещия граждански екип, който ще премине през целия процес. Този екип може да получи кратко обучение, което да включва:

- Методи за проучване на обществени нужди
- Организиране и модериране на местни граждански дискусии
- Работа в екип и др.

Може да привлечете и външни обучители, но всъщност тази задача е изцяло по силите ви. Всичко, за което трябва да стане дума в обучението може да намерите и в настоящия Наръчник.

Ако това ще ви накара да се почувствате по-спокойни, може да наречете събирането си не „обучение“, а просто „работна среща“, на която да се запознаете с настоящия Наръчник и да направите планове за следващите си стъпки.

Имайте предвид, че това обучение или работна среща е важно, за да се постави основата на един работещ екип. Затова си отделете достатъчно време и се постарайте всички да се чувстват комфортно.

2.4. Стъпка 3-та: Обсъждане на местни проблеми

Вече сте събрали група от местни лидери и читалищни дейци, заедно сте изготвили план за действие, провели сте предварителни проучвания сред разнообразни социални групи и знаете какво тревожи вашите съграждани.

Време е да започнете процеса по ангажиране на гражданите, така че те да излязат от пасивната си позиция и да се захванат с решаването на проблемите със собствени сили.

Първата ви задача е да съберете гражданите, да ги информирате за досегашната си работа и да поставите идентифицираните проблеми на широко обсъждане.

„Работата по организацията, провеждането и анализите на дискусиите показаха на практика, че допитването до гражданите води до тяхното по-нататъшно участие в решаването на идентифицираните от самите тях проблеми, че това им допада и ги мотивира да участват с доброволен труд, дарение на средства, книги и вещи.“

(Никопол, краен отчет)

Какво включва подготовката на първата гражданска дискусия?

- Определете датата и часа на провеждане на дискусията, така че да са удобни за възможно най-широк кръг граждани.
- Направете максимално широка разгласа на дискусията – тя трябва да е отворена за всички.
- Използвайте разнообразни канали за разпространение на информация – от местните медии до поставянето на указателни табели на входа на читалището и други ключови места.
- Погрижете се всички заинтересовани да знаят точното място, дата и час на провеждане на дискусията. И най-важното – да знаят целта

Подготовката на гражданската дискусия включва 3 ключови компонента:

- Информиране на общността и покани към всички заинтересовани.
- Създаване на комфортна обстановка.
- Подготовка на теми и материали за дискусията.

Примерни критерии за подбор на приоритетни проблеми:

- Проблемът е значим за местната общност като цяло.
- Проблемът е реалистичен и решим.
- Решаването му има дългосрочен ефект.
- Решаването му не е частично или етап от някакъв по-голям проблем.
- Решаването на проблема е приоритет за целевите групи.
- Решаването на проблема има подкрепата на местната власт.

Моля имайте предвид, че това са само ориентировъчни критерии. Формулирането на ВАШИТЕ критерии трябва да стане по време на самата дискусия, с участието на всички присъстващи.

и смисъла от провеждането ѝ.

■ Поканете лично ключови участници от всички заинтересовани страни – местните власти, медии, местен бизнес, различните социални групи. Личната покана е проява на уважение и предизвиква по-голям отклик.

■ Обърнете внимание, че участието на представители на местната власт е от ключово значение. Местната власт е важен фактор при решаването на проблемите и придава авторитет на събитието.

■ Осигурете подходящо пространство за дискусиата. В съзнанието на гражданите трябва да остане усещането, че в читалището има територия, която е негова – комфортна, неутрална, защитена, която предполага равенство на участниците.

■ Погрижете се за техническите детайли: Необходимо ли е озвучаване? Залата достъпна ли е за хора с увреждания и за трудно подвижни граждани?

■ Подгответе присъствен списък, в който участниците да се регистрират.

- Подгответе папка с материали за участниците. Вътре можете да сложите предварително изведените проблеми от проучванията, както и друга информация, която би била полезна за дискусиите.
- Осигурете добър модератор на дискусиата – неговата роля е ключова. Модераторът може да е част от екипа на читалището или да е външно лице, но най-важното е да може да води дискусии, да бъде неутрален, да е способен да овладява

конфликтни ситуации и да се е подготвил много внимателно по темите, които ще обсъждате.

- Може да поканите и експерти, ако прецените, че в дискусиата ще се обсъждат твърде специфични теми.

Как да организирате самата дискусия?

- Обсъждането трябва да започне с постигане на съгласие върху правилата за водене на дискусиите. Добре е да се уточни ясен регламент за продължителност на изказванията, ролята на модератора, дневен ред и други.
- В самото начало трябва да се постигне съгласие по задачата на дискусиата, напр. извеждането на три приоритетни проблема, за чието разрешаване ще се работи оттук нататък трябва да бъде формулирано като конкретен краен резултат от дебата, около който да се обединят всички участници.
- Участниците трябва да формулират и критериите, по които да постигнат съгласие по основни проблеми.
- След уточняването на дневния ред и целта на събирането основният екип може да представи резултатите от проучването.
- След представянето на местните проблеми от гл. т. на хората в общността дайте думата на кмета или на друг представител на местната власт. Така ще му дадете възможност да представи плановете или намеренията на общината за решаването им или най-малкото да заяви готовност да се ангажира с това.

Постарайте се участниците да избягват обвинения към местната власт. Покажете на общинските власти, че искате да им помогнете в решаването на част от натрупаните проблеми. Те ще оценят активната ви позиция.

„Имахме много дълъг списък с проблеми, но се опитахме да ги обединим в по-обща теми и да отговорим на всички в рамките на два часа.“

(Куртово Конаре,
отчет от първата дискусия)

Регламент от първата дискусия в Тополовград:

- Всеки участник има право на най-много три изказвания
- Всяко изказване да не надхвърля времето от 2 минути
- Изказващият се задължително се представя

■ В следствие позицията на общината по изнесените резултати от проучването вероятно ще стане ясно, че по част от проблемите вече се работи или най-малкото са в дневния ред на общинските власти. Това ще информира гражданите и ще им помогне да се насочат към обсъждане на други проблеми, в чието разрешаване да се ангажират.

■ Дайте думата на присъстващите, за да предложат нови проблеми за разглеждане или да коментират вече поставените. Спазвайте предварителния регламент за продължителност на изказванията.

Спазвайте предварителния регламент за продължителност на изказванията.

- Записвайте проблемите и предложенията на присъстващите на флипчарт. Така те ще са пред очите на всички и ще е по-лесно модераторът да удържа смисъла на дискусията.
- Многобройните проблеми трябва да бъдат групирани и обединени, а тези, които не отговарят на предварителните критерии да отпаднат от по-нататъшно обсъждане.
- По време на обсъжданията задавайте и въпроса как ще бъдат набрани средства за решаването на конкретните проблеми. Това може да генерира ценни идеи, които да използвате впоследствие.
- Постигането на консенсус е задължително. Това означава, напр., че трите приоритетни проблема трябва да бъдат избрани чрез общо съгласие между всички присъстващи. Дори ако се очертаят два или повече противопоставящи се лагера, дискусията продължава до постигането на консенсус. Крайното решение трябва да бъде постигнато с общо съгласие, а не с гласуване и диктат на мнозинството над малцинството.
- Не бива да се създава усещане в участниците, че дискусията е манипулирана.

Това би убило гражданския процес още в самото начало.

- Добре е в резултат от дискусиата да се определят членовете на граждански екип или инициативна група, която ще продължи да работи след дебата. Необходимо е да се фиксира датата на следващото обсъждане.
- Пуснете сред участниците формуляр за обратна връзка относно удовлетвореността им от дискусиата и евентуални техни препоръки.

Какви резултати трябва да получите?

В края на първата гражданска дискусия могат да се очакват следните резултати:

- Приоритетни проблеми (три), определени с консенсус, върху чието разрешаване гражданите ще работят.
- Избран граждански екип, който ще работи между първата и втората дискусия за допълнително проучване на проблемите и възможните им решения.
- Определена дата за следваща дискусия, която е добре да се проведе не по-късно от 2 седмици, за да не се загуби гражданската енергия.

Защо е важно да бъдат документирани резултатите от дискусиата?

Обърнете специално внимание на изготвянето и разпространението на протокол от

Не забравяйте, че формата и протичането на първата дискусия зависят от вас и от ситуацията във вашата общност.

Реализираните досега дискусии показаха различни модели на работа, включително различни подходи при определяне на нуждите.

В Копривщица, например, първата дискусия бе проведена под формата на застъпничество за граждански идеи. Местните лидери, заедно с читалището подтикнаха гражданите да разработят проекто-инициативи още преди първата дискусия. Условието беше всяка идея да бъде подкрепена с подписите на заинтересованите граждани.

Така на първата дискусия бяха представени вече конкретни идеи, всяка от които беше събрала по-голяма или по-малка местна подкрепа.

Изготвянето и разпространението на протокола от дискусията е изключително важно, защото:

- Той ще фиксира на хартия постигнатите съгласия и поетите ангажменти.
- Ще предостави подробна информация на тези, които не са успели да присъстват на обсъжданията.
- Ще демонстрира сериозно отношение и план за бъдещи действия.

гражданската дискусия, който да включва:

- Обзор на участвалите със споменаване на по-важните институции, организации и неформални групи, които са взели участие в дебатите.
- Списък на поставените проблеми и информация за тяхното обсъждане.
- Акцент върху трите приоритетни проблеми и аргументите за техния избор.
- Списък на членовете на гражданския екип и ангажимента, който всеки е поел.

- Мястото, датата и часа на следващата гражданска дискусия.
- Друга важна информация, мнения или препоръки от участвалите граждани.

Изпратете протокола на кмета и на местните медии. По възможност го разпространете и до всички участвали в обсъжданията. Добре би било един екземпляр от протокола да се постави на видно място в читалището.

Каква е ролята на читалището при провеждането на гражданската дискусия?

„Въвличането на местната власт и бизнеса в публични дебати и ангажиментите, поети пред обществеността стават публично достояние, а това вече е достатъчен мотив управляващите да изпълнят докрай тяхната част от неписания „обществен договор“

(Червен Бряг, краен отчет)

- То е преди всичко „мястото“ на гражданската дискусия;
- То е неутрален посредник;
- То е модератор на процеса;
- То не налага собствените си проблеми и гледни точки;
- То не търси ползата за себе си. Ползата ще дойде на по-късен етап с признаване на лидерството му.

2.5. Стъпка 4-та:

Конструиране и работа на гражданския екип

Първата дискуссия е току що приключила и се усеща прилив на гражданска енергия и ентузиазъм от първите общи усилия. На дневен ред е задачата тази енергия да се използва по най-ефективен начин. Двигател на процеса сега трябва да бъде новосъздаденият граждански екип.

Какви са задачите пред гражданския екип?

Основната задача на гражданския екип е да доразвие резултатите от първата гражданска дискусия, включително:

- Да определи приоритетните проблеми, ако тази задача не е била реализирана по време на обсъжданията;
- Да проучи нормативната рамка за решаването на избраните приоритетни проблеми;
- Да уточни кои са отговорните организации и институции, от които пряко или косвено зависи решаването на проблемите;
- Да опише административните процедури и стъпките за решаване на проблемите;
- Да проучи възможностите за финансиране на решаването на всеки от проблемите и да предложи варианти;
- Да осъществява контакти с отговорните ин-

„Работната група включва 12 представители на заинтересованите страни. Подборът им е изключително добър, защото всеки от тях е висококвалифициран в своята област. Това улесни нашата работа относно съответствия с нормативни изисквания, техническа обосновка и компетентна информация за проблемите и тяхното решаване. В работната група участват историк, строителни инженери, електроинженер, еколог, педагог, представител на местния бизнес, художник, представители на местната власт, специалист по противопожарна безопасност, юрист, представители на неправителствения сектор, представители на читалището.“

*(Тополовград,
отчет от втората дискусия)*

ститутции и с медиите и по този начин да бъде лице на зараждащата се гражданска инициатива;

- Да съдейства за по-широкото популяризиране на проблемите и информиране на общността.

Какви трябва да бъдат членовете на гражданския екип?

След втората гражданска дискусия, когато ще бъде определен един ключов проблем и начините за решаването му, гражданският екип ще се ангажира с разработването и реализирането на конкретната гражданска инициатива. Тогава към нейния състав могат да се включат и други членове, които са изяви́ли желание.

Подборът на членовете на екипа зависи от бъдещите им задачи. Това означава, че в групата е добре да присъстват:

- юрист, който да може да консултира правните въпроси;
- представител на местния бизнес, който да мисли по-прагматично и да съдейства с идеи за набирането на средства за решаване на проблема;
- представител на местната власт, който да бъде

вързката с общината;

- представител на НПО или на читалището, който има опит в работата по проекти;
- представител на местна медия, който да съдейства за популяризирането на инициативата;
- експерти по съответните проблеми, зало́жени за решаване;
- представители на целевите групи, които ще бъдат засегнати – ученици, пенсионери, хора с увреждания или други.

За основа на гражданския екип трябва да послужи първоначалния екип, който включва избрани местни лидери и членове на читалището. Този екип вече е минал пър-

воначално обучение и има представа за предстоящите стъпки. Това не изключва привличането на нови лица, предимно експерти в зависимост от характера на проблема. Все пак, крайното решение за членовете на групата трябва да бъде взето от всички участващи в първата гражданска дискусия.

Препоръчително е групата да не включва повече от 12 члена, защото в противен случай работата ѝ може да стане трудна за управление.

Как функционира гражданския екип?

Първоначалният период на дейност на гражданския екип е между първата и втората гражданска дискусия, което е сравнително кратък период от около 2 седмици. Очакванията, обаче, са гражданският екип да продължи да работи и след втората дискусия и затова е добре да се изработи регламент за неговото функциониране.

Като минимум е добре да се помисли за правила на работата му, напр.:

- Екипът трябва да избере свой представител, които да ръководи срещите.
- С оглед на евентуална предстояща кампания за набиране на средства, екипът трябва да определи финансово отговорно лице, което да има контрол върху набирането и изразходването на средствата. Той ще има отговорност за изготвянето на отчет пред обществеността и дарителите след края на инициативата.
- Екипът трябва да реши как ще взема вътрешните си решения – чрез консенсус, чрез болшинство или по друг начин.
- Екипът трябва да определи начините за вътрешна комуникация, за да може

всички да са информирани за текущите развития и да не се получават недоразумения.

- Освен участието си в общите обсъждания и планиране, всеки член на екипа трябва да има своя роля и отговорности.
- Екипът може да се раздели на отделни работни групи по всеки от изведените проблеми, към които могат да бъдат привлечени и други граждани.
- Гражданският екип трябва да работи максимално прозрачно. Екипът трябва сам да реши какъв е най-подходящият начин за това – съобщения до медиите, отчитане на публични срещи или други.

Читалището трябва активно да подпомага дейността на гражданския екип, предоставяйки място за срещите му, но да му осигури пълна свобода на действие.

2.6. Стъпка 5-та: Обсъждане на решения на проблема

Втората гражданска дискусия има за цел да намери адекватно решение на проблема, изведен от гражданите и да набележи стъпките за решаването му. Тя стъпва върху резултатите от първата и върху работата на гражданския екип.

Какви са целите и задачите на втората дискусия?

Втората дискусия има две основни цели:

1. Да направи повторен преглед на изведените проблеми и с консенсус да се спре на един;
2. Да очертае рамката на бъдещата гражданска инициатива за решаването на проблема.

„Втората дискусия се проведе в по-различна среда – участниците имаха повече информация. Част от тях като членове на работната група бяха проучили нормативната база и съгласно критериите имаха готовност да участват в дискусията.“

(Тополовград, отчет от втората дискусия)

Основните разлики с първата дискусия са, че сега участниците са по-подготвени и по-информирани, но и че резултатите от втората дискусия трябва да бъдат много по-конкретни и пряко насочени към практическото решаване на проблемите.

Опитът показва, че в различните общности процесът по активизиране на гражданите и постигане на обществен консенсус протича с различна скорост. В някои населени места втората дискусия може да послужи за цялостно разработване на проекта/гражданската инициатива, докато на други места да стигне само до определянето на основния проблем и делегиране на права на гражданския екип да продължи работата по него.

Какво е добре да знаете за подготовката и организирането на втората дискусия?

По отношение на подготовката и протичането на обсъжданията можете да ползвате препоръките от **раздел 2.4.** (Стъпка 3-та: Обсъждане на местни проблеми), а по отношение на дневния ред можете да следвате следните точки:

Не забравяйте:

- Настоявайте за постигането на консенсус. Крайните решения трябва да бъдат договорени с общо съгласие.
- Местната власт е важен фактор при решаването на проблемите и придава авторитет на събитието.
- След дискусиата изгответе и разпространете протокол с постигнатите договорености и резултати.

При провеждането на първата и втората дискусия може да използвате различни методи за фасилитиране, включително различни подредби на залата и участниците.

В Червен бряг участниците в дискусиите бяха предварително разпределени на четири маси спрямо принадлежността им към една от целевите групи, чиито проблеми бяха проучвани.

В Никопол беше използван методът „Световно кафене“, който позволява всички участници да вземат отношение по поредица от ключови въпроси като сменят местата си около различни тематични маси.

Повече за различните методи за въвличане на гражданите в отворена и ефективна дискусия може да прочетете на сайта на Платформата АГОРА:

<http://www.agora-bg.org>

■ представяне на резултатите от работата на работните групи по всеки от определените проблеми;

■ обсъждане и окончателен избор с консенсус на местен проблем от общ интерес, върху който ще се работи;

■ представяне и обсъждане на различните възможности за разрешаване на определения проблем;

■ постигане на консенсус при избора на вариант за решаване на проблема;

■ планиране на необходимите стъпки;

■ определяне на необходимите партньорства, които трябва да бъдат изградени с местни институции, организации и заинтересовани страни;

■ очертаване на план за набиране на средства за реализиране на инициативата;

■ определяне на задачите на гражданския екип и отговорностите на всеки негов член.

Останалите проблеми могат да бъдат планирани за решаване на по-късен етап. Те могат да бъдат поставени отново при следващи граждански дискусии, където да намерят решение.

2.7. Стъпка 6-та:

Реализиране на местна гражданска инициатива

Реализирането на конкретна гражданска инициатива е кулминацията на процеса на активизирането на гражданите във вашето населено място.

По същество гражданската инициатива прилича на предишните проекти, в които читалището е било водеща организация или партньор. Ключовата разлика е, че сега гражданите са въвлечени в целия процес – от извеждане на проблема до решаването му с техни собствени средства и усилия.

Какви проекти/инициативи могат да бъдат реализирани?

Гражданската инициатива е отговор на изведения проблем и решението му по начин, предложен от самите граждани. Това предполага голямо многообразие и уникалност на всяка инициатива. Все пак има няколко общи характеристики, които могат да бъдат ориентир.

Най-вероятно инициативата ще бъде:

- насочена към конкретен, видим проблем от общ интерес, който е важен за част от гражданите;
- решава общностен проблем „отдолу – нагоре“ заедно с всички участници;
- реализирана в сравнително кратки срокове – от 6 до 12 месеца – и с конкретен и видим резултат накрая;

- със сравнително скромнен бюджет – до около 3 – 5000 лв. – с оглед на средствата, които могат да бъдат набрани от местната общност или привлечи извън нея в кратки срокове;
- с голямо доброволно участие и нефинансова подкрепа от различни хора, организации и институции.

Ето няколко примера за граждански инициативи реализирани по този модел по време на проекта „Активни граждански общности чрез читалищата в България“:

- В **Копривщица** гражданите обсъждаха 6 възможни граждански инициативи. В резултат на проведената дискусия гражданите се спряха на две от тях: Създаване на детски център „Дом на радостта, приключенията и знанията“ и учредяване на „Био-Кооператив“. В хода на дискусията гражданите решиха да обединят

двете идеи в обща инициатива „Коприва“, която да подкрепя местните фермери в усилията им да се ориентират към биологично земеделие и да създаде условия за екологично възпитание на децата и младежите на Копривщица.

- Жителите на **Куртово Конаре** обсъдиха 17 проблема, но в крайна сметка се спряха на идеята да се възроди и популяризира традиционния местен поминък в земеделието чрез провеждане на „Фестивал на чушките, доматиите, традиционните храни и занаяти“. Фестивалът предизвика голям местен интерес и беше включен в Стратегията за местно развитие по подхода Лидер и в Културния календар на Община Стамболийски и се превърна в ежегоден събитие.

Една подсказка:

Читалищата имат истински талант в организирането на различни празненства, забавления и други публични събития за малки и големи.

Карнавали, концерти, фестивали, спортни празници – във всички тези случаи читалището показва най-доброто от себе си и успява да увлече всички граждани.

Празникът е най-силното оръжие на едно читалище и най-ефективният му инструмент за привличане на внимание, за ентузиазизиране на скептичните, за отбелязване на успехите.

Използвайте го!

- В **Момчиловци** ентузиазирани граждани и екипът на читалището в широко партньорство с местни власти, бизнес и местни институции създадоха в сградата на читалището Туристически информационен център, който да разпространява туристическа информация и да работи в полза на туристите и местния поминък на хората в областта на туризма.
- Двата приоритетни проблема изведени от гражданите на **Никопол** са „Подобряване базата на библиотеката“ и „Изграждане на паметен знак на никополските будители“. В резултат от гражданската инициатива беше ремонтиран детския отдел на библиотеката, бе създаден детски център към него и беше проведена мащабна дарителска кампания за изграждане на паметен знак на будителите.
- Гражданите на **Тополовград** обсъдиха общо 7 проблема, от които определиха като най-значима темата за създаване на условия за развитие на спорта за деца и младежи. В резултат от реализираната гражданска инициатива бяха обновени и оборудвани със спортни пособия 3 спортни бази, сформираха се 5 нови спортни формации, създаден бе Обществен съвет по спорта и беше разработена Програма за развитието на спорта в общината.
- В **Червен бряг** гражданите идентифицираха 10 значими за общността проблема, от които като най-важен беше определен проблемът за слабата гражданска активност и непознаването на правата и задълженията на гражданите. В резултат беше създаден Обществен център „Светлина“, чиято първа инициатива е застъп-

„Проектният и читалищен екип стигнаха до извода, че при организиране на кампания [за набиране на средства] дейностите трябва да са по-ограничени на брой и да се използват такива, които са проверени във времето и дават резултати, като писма, обръщения, отчетност и директни разговори с потенциални дарители. (...) В поставените касички за дарения (стъклени буркани) в 4 магазина постъпленията бяха стотинки. Анонимното дарителство в Никопол не успя да намери почва за развитие, за разлика от дарителството с „кочан за дарения“, което даде възможност 6 дарители да дарят втори път пари.“

Никопол, краен отчет

ническа кампания за достъпност на градската среда и публичните институции за хора с увреждания, майки с колички и трудно подвижни граждани.

Разбира се, това са само примери, а конкретните проблеми и инициативи във вашето населено място ще бъдат определени от гражданите. Почти сигурно е, че те ще ви изненадат с разнообразие от предложения и възможни подходи.

Как да финансирате гражданската инициатива?

Една от разликите с предишните ви проекти е, че сега няма да имате на разположение предварително известна сума пари, която трябва да бъде изхарчена. Всичко ще зависи от това, колко средства ще бъдат набрани от местната общност.

От друга страна вие ще можете да разчитате на широка местна подкрепа, защото инициативата идва от цялата общност и е съгласувана с всички местни заинтересовани страни.

Темата за необходимостта от местно финансиране трябва да бъде ясно поставена и обсъдена и на двете граждански дискусии.

Във всеки случай трябва да планирате поне 2 месеца от времето на инициативата за организиране и провеждане на кампания за набиране на средства.

Конкретни насоки и препоръки за организирането на кампания за набиране на средства може да откриете в **раздел 3.2. „Набиране на средства от местната общност“**.

2.8. Стъпка 7-ма: Анализ на постигнатите резултати. Гражданската дискусия като част от дейността на читалището

Конкретната гражданска инициатива вече е приключила, събраните средства са изразходвани, поставените цели са постигнати (в по-голяма или по-малка степен), гражданите и самите вие сте доволни от резултатите от общите си усилия. Резултати, които в повечето случаи надминават и най-смелите очаквания.

Но най-важното е, че е стартирал процес, който не приключва с реализирането на една гражданска инициатива, колкото мащабна и успешна да е тя.

Веднъж след като сте организирали граждански дискусии и сте усетили силата на гражданската енергия, вие ще откриете, че това е изключително мощен инструмент за решаване на местни проблеми и взимане на решения с участието на гражданите.

Какви са ползите за местната общност?

Вследствие на гражданските дискусии и реализираната гражданска инициатива:

- Гражданите във вашата общност са придобили самочувствието, че могат сами да решават някои от местните проблеми.
- Изведените общностни проблеми са намерили адекватни решения, формирани от граж-

Едно от доказателствата за директните ползи за местната власт е факта, че няколко от реализираните досега граждански инициативи водят до промени в съществуващите стратегически документи на общината или създаване на нови.

Конкретен пример е община Тополовград, където като в следствие от гражданската инициативност е разработена Програма за развитието на спорта в общината.

Друг пример е община Стамболийски, където е актуализиран общинския план за развитие с включване на възможности за селски, фестивален и еко-туризъм.

Това се изключително ценни примери за планиране отдолу-нагоре, тоест следвайки интересите и инициативността на гражданите.

даните с консенсус и с прякото им участие. Те отговарят на реалните потребности и очаквания на заинтересованите страни.

- Гражданите имат усещане за собственост на резултатите от гражданските инициативи. Припознаването на инициативата като собствена кауза, осмислена от участващите граждани е приемането на отговорността за участието им в нейното осъществяване.
- Местните власти са по-добре информирани за проблемите на гражданите и са по-склонни да се вслушват в тях. Гражданите също са по-добре запознати с плановете на общината.
- Местният бизнес е по-подготвен да се включва в граждански инициативи и по-отворен за идеята да подкрепя финансово и материално различни местни каузи.
- Местните медии са открили поне един жив и интересен пример за абстрактното понятие „гражданско общество“.
- Гражданите са по-активни и по-мотивирани да се ангажират с нови доброволни дейности, защото вече са видели ползите от това.
- Създадени са условия за конструктивен диалог по местните проблеми между всички заинтересовани страни. Нещо повече – създаден е „списък“ с местни проблеми, които чакат своето разрешаване.
- Демонстрирано е, че с малко средства могат да се осигурят големи ползи за общността.

Какви са ползите за читалището?

От гледна точка на читалището, което е било инициатор и поддръжник на този процес:

- Читалището е с повишен авторитет, както сред гражданите, така и пред местните власти, местния бизнес и други организации и институции.

- Читалището е получило съпричастност и разбиране за мисията си, като общностен център. Лидерската роля на читалището в процеса на гражданския дебат и реализацията на инициативата, извеждане на публичната загриженост извън кръга на тесни интереси на читалищната организация ѝ придава нова обществена роля.
- По време на дискусиите и след това читалището е достигнало до нови социални групи, които не са чести негови посетители.
- Читалището е изградило нови партньорства с организации и институции, с които преди това не е имало повод или възможност да работи.
- Читалището ползва творческата енергия на общността: по време на проучванията и обсъжданията са генерирани нови идеи, които вълнуват местната общност и които читалището може да развие и реализира в следващите си проекти и инициативи.
- Читалището е придобило нов опит и нови знания, както по отношение на работата с доброволци, така и по специфични социални теми.
- С натрупан опит, гражданска подкрепа и подходящи инструменти за набиране на средства читалището може да реши и свои проблеми – ремонт на помещения, подновяване на книжния си фонд, обновяване на традиционни форми на работа.
- Читалището е привлякло граждански екип от експерти, които могат да бъдат мобилизирани по различни поводи.
- Читалището увеличава членската си маса с нови мотивирани и активни членове.

Как да съберем и анализираме информация, която да доказва и демонстрира тези ползи?

Преминавайки през описания тук процес вашето читалище и вашата общност са изпитали или ще изпитат подобни позитивни ефекти. За да може да ги опишете и демонстрирате вие трябва да се съобразявате с няколко прости правила:

- Систематично събирайте количествени индикатори от своята дейност: брой интервюирани граждани, брой участници във фокус групите, брой участници в гражданските дискусии, брой идентифицирани проблеми, брой доброволци взели участие в гражданската инициатива, точен размер на набраните средства от местната общност и т.н. Всяка от тези цифри ще ви бъде полезна при доказването на ефекта от вашата работа.
- Бъдете конкретни и навлизайте в детайлите. Не е достатъчно да знаете броя на участниците в дискусията. Важно е да знаете колко от тях от кои възрастови групи са, какви социални групи представляват и т.н. Това важи и за членовете на гражданския екип, доброволците, интервюираните и т.н.
- Опишете подробно конкретните резултати от вашата дейност: ремонтирани детски площадки, изготвени общински документи, създадени клубове и центрове и т.н.
- Търсете обратна връзка от участниците във всяка дискусия и дейност. Опитайте се да разберете, включително чрез индивидуални разговори, как инициативата е повлияла на живота на съгражданите ви.
- Документирайте събитията и различни дейности със снимки, видео и аудио записи, когато има възможност. Снимките ще бъдат особено полезни, за да онагледите успехите си.
- Събирайте медиен архив от публикации свързани с вашата дейност. Обръщайте специално внимание, когато в медийните материали се съдържат коментари и

оценки за успехите или трудностите.

- Опитайте се да откриете и опишете промените в общността, които инициативата е предизвикала, дори когато те не могат да се изразят с цифри. Например, промяната в самочувствието на хората, повишеното доверие към читалището. Събирайте данни (изказвания на хора, медийни публикации и други), които могат да потвърдят тези промени.
- Бъдете отворени и чувствителни. Доказателствата за ефектите от вашата работа могат да дойдат до вас по различни канали, понякога най-неочаквано. Само от вас зависи дали ще им обърнете внимание.

Как да се отчетем пред местната общност?

Реализираната инициатива е разработена и подкрепена (включително финансово) от гражданите. Те имат нужда да чуят разказа за постигнатите успехи, срещнатите трудности, начина на изразходване на набраните средства.

Най-удачният начин е да организирате заключителна дискусия след приключването на гражданската инициатива. Това ще даде възможност за цялостно представяне на процеса и резултатите, а така също и за отговори на всички възможни въпроси на гражданите. Наред с това, заключителната дискусия може да послужи като начало за търсене на решения на следващите набелязани от гражданите проблеми.

Гражданската инициатива може да се отчете публично и чрез всички канали за информация, ползвани при организирането на гражданските дискусии, включително местните медии, разлепяне на съобщения на публични места, преки контакти с ключови личности и институции и т.н.

Отчитането на финансовите средства трябва да бъде максимално прозрачно и прецизно. Хората са чувствителни на тази тема и е от ключово значение да им покажете, че техните средства са изразходвани по-най-добрия и най-ефективен начин.

Гражданските дискусии и инициативи – естествена част от дейността на читалището?

С оглед на всички ползи за общността и за самото читалище, следващата ви стъпка е гражданските дискусии и подкрепата за граждански инициативи да се превърнат в постоянна дейност на читалището.

Ако екипът на читалището е узрял за тази идея, поуките, изведени от читалищата – участници в проекта, могат да ви бъдат от полза:

- Граждански дискусии могат да се организират на определен период от време, но могат да бъдат свиквани и по конкретен повод, свързан с общи интереси на гражданите. Това решение взеха гражданите на Тополовград по време на заключителната си дискусия.
- Читалището може да създаде собствен фонд за подкрепа на граждански инициативи на конкурсен принцип. Това е идея на читалището в Копривщица, което създаде собствен фонд за младежки инициативи в размер на 1000 лв.

■ Като алтернатива, може да убедите вашата община да създаде такъв фонд, който да е отворен за инициативи на гражданите. В България вече не малко общини създават подобни фондове и обявяват конкурси за малки проекти на неправителствени организации.

Във всеки случай, независимо дали ще реализирате някоя от тези идеи, ние нямаме съмнение, че ще продължите да стимулирате и подкрепяте нови граждански инициативи. Защото вече сте се убедили, че това е от полза за всички.

Успех!

3. Насоки и инструменти

3.1. Методи за проучване на местните проблеми и нужди

Анкетни

Анкетите са подходящи за покриване на по-големи групи от населението. Те се разделят на два вида – стандартизирани, когато на отговарящия се предлага набор от готови отговори и нестандартизирани, когато отговарящият сам формулира отговора си.

В допълнение анкетите могат да бъдат изпращани по пощата (или оставяни на публични места) или да бъдат попълвани с помощта на анкетър.

Използването на стандартизирани въпросници предполага по-лесна обработка на отговорите. Използването на отворени, нестандартизирани въпросници дава възможност за разнообразни отговори. Ако ползвате анкетери, които са от съответната целева група, ще постигнете по-висок процент на отговорили на анкетата.

Няколко препоръки при съставянето на въпросниците*:

- Използвайте прости изрази и направете въпросника колкото е възможно по-кратък.
- Започнете с въведение, където да обясните целта на проучването и как ще бъдат използвани резултатите.
- Уверете се, че въпросите са ясни и недвусмислени.
- Не комбинирайте два въпроса в един.
- Не формулирайте въпроси, които насочват към един определен отговор.
- Не включвайте ненужни въпроси.
- Уверете се, че въпросникът се попълва лесно.

*Използвани са препоръки от *Community Planning Guidance, Worcestershire, UK*

- Започнете с общи въпроси и след това преминете към специфичните. Поставете по-важните въпроси в първата част на въпросника.
- Когато използвате затворени въпроси (с избор от предварително посочени отговори), винаги давайте възможност за отговор „друго/други“ с допълнението „моля, посочете...“.
- Оставете място, където отговарящите могат да допълнят информация, която им се струва важна, а не са намерили във въпросника.
- Ако искате лична информация, например възраст или пол, се придържайте към минимума необходим ви за интерпретиране на резултатите.
- Не включвайте въпроси, които да доведат до идентифициране на отговарящия. Въпросникът трябва да остане анонимен.

Подгответе анкетъора да бъде максимално неутрален, за да не влияе на анкетираните. Имайте предвид, че анкетираните са склонни да дават отговорите, които мислят, че се очакват от тях.

Фокус групи

Фокус групата е отворена дискусия по определена тема, с участието на 8-12 човека, която продължава от час и половина до два часа и половина. Фокус групата се води от модератор, който насърчава взаимодействието в групата и осигурява удържането на определената тема.

Ценното при фокус групите е, че дават много богата информация, стимулират участниците да са отворени и искрени и позволяват формулирането на нови идеи. В този смисъл ние ви препоръчваме да организирате фокус група, която да допълни резултатите от анкетите, които сте провели.

Няколко препоръки при провеждането на фокус група:

- Осигурете комфортно пространство за провеждането на дискусиата, което да предразположи участниците.
- Уверете се, че водещият (модераторът) има опит в управление на дискусии и се е подготвил по конкретната тема.
- Подберете внимателно участниците във фокус групата. В зависимост от целите ви може да поканите хора, които представляват цялата общност или представители на една отделна целева група.
- Дискусиата трябва да стъпи върху предварително подготвена информация – конкретни данни, въпроси, резултати от вече проведени анкети и т.н.
- Фокус групата трябва да се води спрямо предварително подготвен тематичен план (инструкция), която е на разположение на модератора и съдържа основните теми, които трябва да бъдат засегнати по време на дискусиата. Обикновено тематичния план включва не повече от 8-10 теми.
- При провеждането на дискусиата следвайте препоръката, която ви дадохме за анкетите: Започнете с общи въпроси и след това преминете към специфичните. Поставете по-важните въпроси в първата част на обсъжданията.
- Формулирайте въпроси, които са прости и лесни за разбиране, не са неудобни или нападателни и изискват подробен отговор (избягвайте въпроси, на които може да се отговори с „Да“ или „Не“).
- Модераторът трябва да поддържа контрола върху групата, да не допуска едни член да доминира и да осигури ефективното участие на всички. Всички участници трябва да бъдат насърчени да изказват мнението си. Идеите на всеки един около масата са ценни.
- Направете аудио или видео запис на дискусиата. Предварително уведомете всички участници за това и вземете съгласието им.

Индивидуални интервюта

Индивидуалните интервюта са подходящи, когато желаете да навлезете в дълбочината на даден проблем или тема. За разлика от анкетите те могат да бъдат по-отворени, по-продължителни и по-съобразени с опита и интересите на конкретния човек, когото интервюирате. Използвайте индивидуалните интервюта, за да допълните информацията, която сте събрали от други източници. Следвайте общите препоръки, които важат и за анкетите и за фокус групите.

3.2. Набиране на средства от местната общност

На 2 октомври – Международният ден на усмивката, в гр. Никопол се проведе благотворителен карнавал „Дари, за да бъдеш дарен!“ организиран от екипа на проект „Никополските будители – големият капитал на малкия град“ при НЧ „Напредък 1871“ гр. Никопол. Карнавалът откри дарителската кампания за набиране на средства. Средствата ще бъдат вложени за изпълнение на инициативите по проекта: изграждане на паметен знак на никополските будители и обновяване на детския отдел на библиотеката.

Кметът на Община Никопол – д-р Валерий Желязков даде тон за даряване, като откри карнавала и поздрави участниците. 121 участника с карнавални костюми на възраст от 1 до 101 години взеха участие в благотворителната инициатива.

Набирането на средства от местната общност не е лесна задача. В случая вие ще имате едно преимущество и една слабост. Преимуществото е, че ще набирате средства за инициатива, която е подкрепена от цялата общност и е с безспорна значимост. Предизвикателството е, че ще разполагате с малко време.

Ето някои от често използваните техники за набиране на средства, подходящи за читалищата:

■ **Организиране на благотворителни събития**, включително благотворителни концерти, карнавали, томболи, търгове и други. Имайте предвид, че организирането на благотворително събитие изисква много време и усилия. Храната, рекламата, озвучаването, наградите за томболата и т.н. трябва да бъдат дарени, ако искате да имате реални приходи. Често благотворителните съби-

тия са успешни едва след като са се превърнали в традиция.

- **Лични срещи с бизнес дарители.** Техника, която вече познавате и вероятно сте ползвали многократно. Не забравяйте, че най-важното е да сте уверени, да не се извинявате и да убедите съответния бизнесмен, че прави важна и смислена инвестиция за доброто на цялата общност.
- **„Дарителство на кочан“***. Това е техника, която разчита на събиране на малки суми от множество хора. Техниката е особено подходяща за читалищата. Опитайте се да разширите кръга от хора, от които събирате средства, а също така и да получите малко по-големи суми от обичайните си дарители. Пробвайте принципа „От много дарители – малки суми“.
- **Писма до потенциални дарители.** Тази техника изисква внимателни предварителни проучвания, за да подберете хората, на които да изпратите писма. Позволява достигане до много хора едновременно и е полезна за популяризирането на вашата инициатива. Но самата техника дава малка успеваемост, ако не е комбинирана с допълнителни усилия, лични срещи и т.н.
- **Кутии за дарения.** Набирането на средства чрез кутии за дарения е пасивен метод, който изисква повече време и при всички случаи е с по-малка ефективност от личните срещи и другите техники, които изискват активно отношение и индивидуално внимание към дарителя.
- **Благотворителна продажба на картички, мартеници, домашно приготвени храни, ръкоделия и занаяти и т.н.** Това е удачна техника за набиране на средства, особено по празници и ако може да привлечете млади хора или други доброволци, които да изработят и след това да продават съответните продукти. Все пак не очаквайте големи приходи по тази линия.

* Терминът е използван при дарителската кампания, проведена от НЧ „Напредък 1871“, гр. Никопол.

Следните съвети могат да ви бъдат от полза:

- Планирайте кампанията за набиране на средства като отделен проект. Имайте предвид, че за нея ще трябва да отделите време, хора и средства. Определете конкретни отговорници и крайните резултати, които искате да постигнете. Направете времеви график.
- Бъдете позитивни, настойчиви и убедителни. Вярвайте в смисъла на това, което правите и ще успеете да убедите и дарителите. Не се отказвайте при първите трудности. Понякога дарителите имат нужда да помислят или да получат допълнителни аргументи за подкрепата си.
- Надграждайте над техники, които вече сте ползвали. За читалищата най-обичайния начин е събиране на средства от близкото им обкръжение: членове, самодейци, родители и т.н.
- Експериментирайте, но без да разпилявате силите си. Изпробвайте и нови техники за набиране на средства.
- Не се отказвайте от не-парични дарения дори ако в момента критически ви трябва пари в брой. Местният бизнес ще бъде много по-склонен да ви помогне със стоки или услуги, които му е по-лесно да отдели.
- Не забравяйте да благодарите на дарителите си. Изразяването на благодарност трябва да става както лично – в личен разговор и специално писмо или грамота, така и публично – чрез специални плакати и табели на видни места, в бюлетина на читалището, гласно по време на различни събирания и т.н.
- Поддържайте контакт с дарителите си и ги информирайте как са били изразходвани техните средства. Така ще бъдете по-прозрачни и отговорни, а може да привлечете и допълнителна подкрепа.

3.3. Пет съвета от читалищата участници

Настоящите съвети са изведени от отчетите на 6-те читалища, участвали в проекта „Активни граждански общности чрез читалищата в България“, както и от допълнителните интервюта, които бяха проведени с членове на местните им екипи.

Екипът е най-важният фактор за вашия успех!

Участниците в досегашните инициативи са еднородни, че правилният подбор и мотивиране на хората от екипа са ключов фактор за успеха на гражданската инициатива.

Имайте предвид, че всички участници в инициативата са доброволци, затова е възможно някои от тях да загубят интерес и да се оттеглят по някое време.

Вашата задача е от самото начало да привлечете активните и мотивираните граждани.

Постоянно търсете нови варианти как да станат нещата!

Гъвкавостта и способността да реагирате на променящите се обстоятелства са друг важен фактор за успех.

Не забравяйте, че това е гражданска инициатива, а не предварително рамкиран и фиксиран проект, който не може да се промени.

Трябва да сте готови да променяте, надграждате и доразвивате идеята, както за да откликнете на желанията на гражданите, така и поради променливите външни фактори.

„Хората, които влизат в Инициативната група и в работните групи трябва да се преценят много добре.“

„Най-важното е да се подберат подходящи хора. Хора с активна позиция, които са познати в общността.“

„Важно е да има пилотни фигури.“

„Това е доброволен труд. Направете така, че да им е интересно.“

„Трябват мотивирани хора.“

„Работата в екип беше много полезна.“

„Трудно се работи с много хора.“

Изградете равнопоставени и взаимно уважителни отношения с общината!

Общината трябва да бъде ваш партньор от самото начало на процеса. Тя е пряко заинтересована от решаването на проблемите, които гражданите поставят, а също и от тяхното активно участие.

Отношението към общината трябва да е уважително и същевременно да държите на позицията си на равноправен партньор.

Важно е, че дебатите се случват на неутрално гражданско пространство и че проблемите се формулират от самите граждани.

Публичността е много важна!

В началото е важно информацията да достигне до максимум хора, за да осигурите тяхното участие. Впоследствие е важно да уведомите всички за резултатите от обсъжданията. При набирането на средства всички трябва да научат за вашата инициатива. След края на инициативата трябва да се отчетете пред дарителите и цялата общност.

Публичността, откритостта и отчетността са важни за доверието към вас и вашия успех.

Отделете си достатъчно време и планирайте внимателно сезона за реализиране на гражданската инициатива!

Всеки сезон може да е удачен, ако хората са убедени, че си заслужава да отделят време. Във всеки случай предишните участници ви съветват да си отделите достатъчно време и да имате предвид сезонните особености, които могат да ви попречат или подпомогнат.

Описаният процес не е лек. Той ви поставя пред нови предизвикателства и отговорности, но ако искате да сте в крак с промените, да бъдете актуални, да ви се доверяват повече, да бъдете иновативни – това е един от възможните пътища да го постигнете. Удовлетворението, което ще получите, си струва усилията!

AMERICA FOR BULGARIA
FOUNDATION
Фондация Америка за България

Издаден от Платформа АГОРА и финансиран от Фондация „Америка за България“
по проект „Активни граждански общности чрез читалищата в България“